

Sur le livre III.

Ἐκ τοῦ γάμμα τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως.

Ὅτι εἶπερ ἡ φύσις ἀρχὴ κινήσεως, ἀναγκαῖος τῷ περὶ φύσεως σκοπού-
μένῳ ὁ περὶ κινήσεως λόγος. Ἐπεὶ δὲ ἡ κίνησις ἐπὶ τὸ συνεχές ἀνάγεται
ποσόν, τὸ δὲ συνεχές ποσόν πρῶτον συνεισάγει τὸν τοῦ ἀπείρου λόγον, ⁶
ὅτι τὸ συνεχές ποσόν ἐπ' ἀπείρον ἔστι διαιρετόν, ἀναγκαῖος τῷ φυσικῷ
καὶ ὁ περὶ τοῦ συνεχοῦς ἀπείρου λόγος. Εἰ δὲ καὶ τὸ διωρισμένον ποσόν
ἦτοι ὁ ἀριθμὸς ἐπ' ἀπείρον αὐξεῖν δύναται τῇ προσθήκῃ, ἐκ τῆς ἐπ' ἀπει-
ρον διαίρεσεως τοῦ συνεχοῦς τούτ' ἔχειν δοκεῖ. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις ἐν
τόπῳ γίνεται καὶ ἐν χρόνῳ, Δημόκριτος δὲ καὶ ἄλλοι τὸ κενόν ἀντὶ τόπου ¹⁰
ἐτίθουσι, διὰ τοῦτο καὶ οἱ περὶ τῶν τριῶν τούτων λόγων ἀναγκαῖοι τῷ
φυσικῷ, ὁ περὶ χρόνου δηλονότι καὶ τόπου καὶ κενοῦ, εἴτε ἔστιν, εἴτε μή,
τὸ κενόν, καὶ προτίθησι τὴν περὶ κινήσεως σκέψιν.

Ὅτι πρὸς τὸν περὶ κινήσεως λόγον τέσσαρα προτίθησι λήμματα·
πρῶτον, ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν εἰσὶν ἐντελεχεῖα | μόνον καὶ οὐδαμῶς δυ- f. 163
νάμει, ὡς τὰ πρῶτα αὔλα εἶδη· τὰ δὲ εἰσὶν ἐντελεχεῖα τε καὶ δυνάμει,
πλὴν οὐχ ἅμα οὐδὲ πρὸς τὸ αὐτό· οὐδὲ γὰρ πέφυκεν ἅμα εἶναι τε καὶ
μὴ εἶναι· τὸ δὲ ἐν δυνάμει οὐπω ἔστιν, εἰ καὶ δύναται εἶναι ποτε, οἷον
ἔδὲ ἄνθρωπος ἐντελεχεῖα μὲν ἄνθρωπός ἐστι, δυνάμει δὲ λευκός, ἢ γραμ-
ματικός, ἢ οἰκοδόμος· δυνάμει δὲ μόνον εἶναι γυμνῇ ἀδύνατον· ἀνυπο- ²⁰
νόητον γὰρ τὸ μὴ ὄν ὅλως δυνάμει ὀτιοῦν εἶναι. Θεωρεῖται δὲ τὸ δυνάμει
ἅμα καὶ ἐντελεχεῖα οὐκ ἐν οὐσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ποσῷ καὶ ποιῷ καὶ
τοῖς ἄλλοις γένεσιν. Δεύτερον, λαμβάνει καὶ τίθησιν, ὅτι τῶν πρὸς τι τὰ
μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἔλλειψιν λέγεται, ὡς τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον·
τὰ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν καὶ παθητικὸν εἴθουν κινήτικὸν καὶ κινήτῳ· ²⁵
τὸ τε γὰρ κινήτικὸν τοῦ κινήτου ἔστι κινήτικόν, καὶ τὸ κινήτῳ ὑπὸ τοῦ
κινήτου ἔστι κινήτικόν. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων διαίρεσεων οὐσῶν ἐν τοῖς
πρὸς τι, ταύτας μόνας ὡς τῷ προκειμένῳ χρησιμευούσας ἐκτίθησιν. Τρί-
τον, ὅτι πᾶσα κίνησις ἐν τοῖς πράγμασι θεωρεῖται καὶ οὐκ ἔστι κίνησις
παρὰ τὰ πράγματα ἐν οἷς ἔστιν ἡ κίνησις, ταῦτα δὲ εἰσι τέσσαρα τῷ ³⁰
γένει· οὐσία, ποιόν, ποσόν, τόπον. Καὶ ἔστιν ἡ μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν
κίνησις καὶ μεταβολὴ γένεσις καὶ φθορά· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποιόν, ἀλλοίωσις·
ἡ δὲ κατὰ ποσόν, αὐξήσις καὶ μείωσις· ἡ δὲ κατὰ τόπον, φορά. Καὶ
τούτῳ ἔστι τὸ τέταρτον τῶν λημμάτων, ὅτι ἕκαστον τῶν τεσσάρων γενῶν,
περὶ ἃ ἡ κίνησις, ἐκ τῶν ἐναντίων εἰς τὰ ἐναντία ὑφίσταται τὴν κίνησιν ³⁵
καὶ τὴν μεταβολήν, ὡς σαφές ἐστιν ἐφ' ἑκάστου.

Ὅτι κίνησις ἔστιν ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια ἢ τοιοῦτον, οἷον
τοῦ ἀλλοιωτοῦ ἢ ἀλλοίωσις ἢ ἀλλοιωτόν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως.

Ὅτι καὶ τὸ κινεῖν φυσικῶς, ὃ δηλονότι κινεῖ κινούμενον πρὸς δια-

στολήν τοῦ ἀκινήτως κινουόντος, ποιεῖ μὲν καθὸ ἐνεργεία ἐστὶ, πάσχει δὲ καθὸ δυνάμει ἐστίν, καὶ οὐ μόνον ὑπ' ἄλλου κατ' ἄλλο πάσχει, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παθητοῦ τρόπον τινὰ ἐν τῷ ποιεῖν πάσχει· τὸ γὰρ δυνάμει θερμαντικὸν ἐν τῷ θερμαίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὸ θερμαινόμενον, ὃ δυνάμει θερμαντὸν ἴν, τελειοῦται τρόπον τινὰ ἐνεργεία γινόμενον: —

Ἔστιν ἡ κίνησις, λόγου χάριν ἢ οἰκοδομησις, οὔτε ἐν τῷ οἰκοδομητῷ ἐστὶν πρὶν ἀρξασθαι οἰκοδομῆσθαι, οὔτε ἐν τῷ οἰκοδομηθέντι· ἴγουν τῆ
 f. 163^v οἰκία, | ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐντελεχείας, τουτέστιν
 εὐθύς ἀρξαμένης τῆς ἐνεργείας καὶ πρὶν πέρας λαβεῖν, καὶ ἐστὶν οἷον
 10 εἰπεῖν ἐνέργεια ἀτελής, καὶ διὰ τοῦτο χαλεπὸν εὐρεῖν αὐτὴν καὶ ὀρίσασθαι·
 οὔτε γὰρ στέρησις ἐστίν, οὔτε δυνάμις μόνον, οὔτε ἐνέργεια εἰλικρινῶς·
 τούτων οὐδεμίαν τῶν προειρημένων τριῶν αἰτιῶν καθάπαξ εἰς ταῦτον
 ἔρχεται· δυνάμιν γὰρ τὴν ὕλην νοητέον, καὶ τὸ εἶδος ἐνέργειαν. Διὰ
 τοῦτο ὁ ἀποδοδομένος αὐτῇ ἔρος μόνος τε αὐτὴν ἴμιν ὑποδείκνυσι καὶ
 15 ἀρκούντως. Τούτῳ τῷ ἔρω συνάδει πῶς καὶ τὰ περὶ τῶν ἀρχῶν Πυθα-
 γορείοις ὑποτεθειμένα· τιθέασι γὰρ ἐκ τῶν πρώτων ἐναντίων, τοῦ
 ὀρισμένου καὶ ἀόριστου, δέκα συζυγίας ἀρχῶν τάσδε ἀντικειμένας.

ἀγαθόν	, κακόν	
πέρας	, ἀπειρον	
περιττόν	, ἄρτιον	
ἔν	, πλῆθος	ἀόριστα
δεξιόν	, ἀριστερόν	
φῶς	, σκότος	
ἄρρεν	, θήλυ	
ἡρεμοῦν	, κινούμενον	
εὐθύ	, κάμπυλον	
τετράγωνον	, ἑτερόμηκες	

Καὶ αὐτοὶ οὖν εἰς τὸ ἀόριστον μέρος τῆς συζυγίας τὴν κίνησιν τάττουσιν. Καὶ οἱ περὶ Πλάτωνα δὲ διὰ τὴν ἐν τῇ κινήσει φαινομένην ἀοριστείαν, ἑτερότητα αὐτὴν λέγουσι καὶ ἀνισότητά καὶ τὸ μὴ ὄν. Οὐδὲν δὲ τούτων ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὔτε ἐκ τούτων μᾶλλον ἐστὶν ἢ κίνησις ὡς ἀληθῶς ἢ ἐκ τῶν τούτοις ἀντικειμένων· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἐστὶ μεταβολὴ καὶ κίνησις ἐκ τοῦ ἑτέρου εἰς τὸ ταῦτόν ἢ ἐκ ταύτου εἰς τὸ ἕτερον, οὐκ ἐξ ἀνίσου εἰς ἴσον ἢ ἐξ ἴσου εἰς ἀνισον, οὐδ' ἐκ μὴ ὄντος εἰς ὄν ἢ ἐξ ὄντος εἰς μὴ ὄν.

Ἔστι πᾶν τὸ κινουόν φυσικῶς κινήτῳ ἐστὶ καὶ αὐτό, οὐ μόνον, ὡς
 30 εἴρηται· πρὸ μικροῦ, ὅτι ἐνεργεία γίνεται καὶ τελειοῦται, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως·
 θιγγάνει γὰρ πῆ τοῦ κινουμένου καὶ ἀντιπάσχει τῇ θίξει· τὸ ἐνθερμαίνον
 ὀτιοῦν ψυχρὸν τῇ θίξει· θερμαίνει καὶ ἐστὶν αὐτὸ ταύτῃ πάσχειν καὶ
 φύχεσθαι· καὶ ἔτι· ὡς ἂν ἡ τοιαύτη προσείη κίνησις, καὶ ἡ ἀκίνησις
 τούτου ἡρεμία ἐστίν, οὐχ ὡσπερ ἐπὶ τοῦ πρώτου κινουόντος ἢ ἀκίνησις
 35 ταυτότης ἐστὶ καὶ ἀμετάβλητος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διαμονή, καὶ μονιμωτάτη
 κατάστασις.

Ἔστι ἡ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ ἐστὶν, ὡς ἐντελέχεια οὐσα αὐτοῦ, ἢ
 τοιοῦτον, ὑπὸ τοῦ κινήτου· ἐστὶ δὲ ἡ αὐτή πῶς καὶ ἐν τῷ κινήτῳ
 f. 164 ὡς μία ἀμφοτέρων ἐνεργεία, μία δὲ τῷ ὑποκειμένῳ, | οὐ τῇ σχέσει. Δυσὲν
 40 γὰρ πρὸς ἓν, καὶ ἐνὸς πρὸς δύο τὸ αὐτὸ διάστημα, ἀλλ' ἡ σχέσηος διά-

φορος· δύο μὲν γὰρ διπλάσια ἑνός, ἐν δὲ ἡμισυ δυοῖν, καὶ ὁμῶς τῶν διαφόρων σχέσεων ἐστὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, καὶ Θήβηθεν Ἀθήναζε ἢ αὐτὴ ὁδὸς ἦτις καὶ Ἀθήναθεν Θήβαζε, τῷ ὑποκειμένῳ μέντοι γε ἡ αὐτὴ, οὐ τῇ σχέσει τῶν ὄρων· καὶ ἀνάβασις καὶ κατάβασις ὡσαύτως· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὔτε τὸ ἀναβαίνειν ταυτόν ἐστὶ τῷ καταβαίνειν, οὔτε τὸ κινεῖν τὸ ταυτόν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον· οὐδὲ εἰ ἡ διδάξις τῇ μαθήσει ταυτόν τῷ ὑποκειμένῳ, καὶ τὸ μαθηθῆναι τῷ διδάσκειν ταυτόν. Ἡ κίνησις δὲ καὶ πολλῶν μᾶλλον μία, ἢ ἐστὶν ὡσπερ καθόλου τι καὶ γένος διδασκείας καὶ μαθήσεως, καὶ ὅλως ποιήσεως καὶ πράξεως· καὶ μία ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ, τῷ δὲ λόγῳ καὶ τοῖς ὄροις διπλῆ. Εἴτα, τῶν πρὸς ταῦτα ἀντιθέσεων λογικῶν λελυμένων, ἀκριβέστερον τὴν κίνησιν ὀρίζεται ἐντελέχειαν τοῦ δυνάμει ποιητικοῦ καὶ πρακτικοῦ, ἢ τοιοῦτόν ἐστὶν ἐκάτερον.

Ὅτι ἐπομένως περὶ ἀπείρου σκοπεῖ, τὸν περὶ κινήσεως ἐκτελέσας λόγον. Καὶ οἱ παλαιοὶ γὰρ ὡς ἀρχὴν τινα τῶν ὄντων ἐτίθουσαν τὸ ἄπειρον, οἱ μὲν καθ' αὐτὸ νοοῦντες αὐτὸ καὶ οὐσίαν, Πυθαγόρειοι μὲν, τὸ τε ἔξω τε τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν ἀριθμοῖς τὸ ἄρτιον καὶ τὴν δυάδα ἄπειρον λέγοντες*· Πλάτων δὲ ἔξω μὲν τοῦ οὐρανοῦ οὐ τιθεῖς, ἐν δὲ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ νοητοῖς εἶδει, καὶ ὅλως τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἄπειρον εἶναι λέγων. Οἱ δὲ φυσικοὶ ὡς συμβεβηκὸς τοῦτο τοῖς σωματικοῖς ἐθεώρουσαν, οἱ περὶ Ἀναξαγόραν δηλαδὴ καὶ Δημόκριτον, ὡς ἐν τῷ ἄλφα διώριστα καθαρώτερον. Καὶ δοκοῦσιν εὐλόγως ὑποθέσθαι τὸ ἄπειρον ἀρχὴν εἶναι· εἰ γὰρ μὴ μάτην ἐστὶν, ἢ ἀρχὴ ἐστὶν, ἢ ἐξ ἀρχῆς, ἐπεὶ πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀρχὴ ἐστὶν, ἢ ἐξ ἀρχῆς. Ἄλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐκ ἐστὶν· ἐστὶ γὰρ αὐτὸ πέρασ καὶ ἔξει πέρασ. Οὐκ ἄρα ἄπειρον. Λείπεται δὲ ἀρχὴν αὐτὸ εἶναι. Εἰ δὲ

* Dans la marge supérieure et la marge droite du f. 164 se lit cette note en partie indéchiffable, à cause de la coupure du manuscrit:

Οἱ λέγοντες ἄπειρον εἶναι τὸν ἄρτιον ἀριθμὸν, ἔλεγον ὡς περιαινόμενον πως καὶ ἐμπεριλαμβανόμενον τῷ περιττῷ· πᾶσα γὰρ τομὴ εἰς δύο, καὶ ἀεὶ ἐπ' ἄπειρον ἐστὶ τέμνειν εἰς δύο ἴσα, εἴτε ἄνισα, καὶ ἐπεὶ τὰ δεύτερα πρῶτος ἀριθμὸς ἄρτιος, ἄπειρον ὑπετίθετο τὸ ἄρτιον διὰ τὴν ἐπ' ἄπειρον εἰς δύο τομὴν, περιαινέσθαι δὲ πως τῷ περιττῷ, εἰ νοοῖντο συνάπτεσθαι τὰ δυνάμει τμητὰ καὶ ἄπειρα· σημεῖον δὲ εἶναι τούτου τὸ γινόμενον ἐν τῇ προσθέσει καὶ συνθέσει γνωμόνων μεθ' ὄντων ἀριθμῶν τετραγώνων. Εἰ μὲν γὰρ συνθεῖη τις τετραγώνῳ τοιῶδε ἀριθμῷ γνωμονικῶς τὸν ἐξῆς τὸν ἀριθμὸν πάλιν εἶδος τετραγωνικὸν τὸν μόνον αὐξόμενον... Εἰ δὲ συντίθησιν ἀριθμὸν, καὶ διάφορον καὶ ἀόριστον εἶδος ἀποτελεῖται... καὶ ἀριθμὸς ὁ ἐξ ἀριθμοῦ αὐτὸν πολλαπλασιάζοντος γεννώμενος, οἷον ἄπαξ ἐν δύο, τὰ δύο τέσσαρα, τρεῖς ἕννεα, καὶ ἐξῆς. Ὁ γ' τοίνυν τὸ εἰς τῇ μονάδι τῷ πρώτῳ τετραγωνικῷ... ὁ πρῶτος περιττὸς ποιεῖ τὸν δ' ὁ πρῶτος, προστεθεὶς τῷ δ', ποιεῖ τὸ τετραγωνικόν. Εἰ δὲ πρῶτον τις τῇ μονάδι τὸ ἐξ... τότε ἄρτιον τὰ β' ποιεῖ. Ὅτως ἄρτιον ἀριθμὸν τὸν ἐξ... τὸν ι', καὶ οὐδέτις... τετραγωνικὸς ἐστὶν ἀριθμὸς, ὅς προστίθῃσι...

ἀρχή, καὶ ἀγέννητον ἔσται· καὶ ἀφθαρτον· εἰ γὰρ γενητόν, ἀρχὴν ἔξει. Οὐκ ἄρα ἄπειρον καὶ ἀφθαρτον· ὁμοίως οὐκ ἄπειρον τέλος ἔχει, ὡς ἐπὶ πάντων ἐστὶ τῶν γεννητῶν καὶ φθαρτῶν.

Ἔστι πέντε τρόποις ἢ ὁδοῖς καταλαμβάνεται εἶναι τὸ ἄπειρον· πρῶτον f. 164^v μὲν ἐκ τοῦ χρόνου, ὅτι ἀνάγκη | τὸν χρόνον ἄπειρον εἶναι· εἰ γὰρ ἀρχὴν ἔχει, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστι τῷ ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν χρόνος καὶ ἦν χρόνος πρὸ τοῦ εἶναι αὐτόν, ὅπερ ἄτοπον· εἰ δὲ παύσεται, ἔσται αὐθις χρόνος ὅτε οὐκ ἔσται χρόνος, καὶ ἅμα ἔσται τε καὶ οὐκ ἔσται· δεύτερον, ἐκ τῆς τοῦ μεγέθους ἐπ' ἄπειρον διαίρεσεως, ὡς 10 οἱ μαθηματικοὶ μάλιστα τὸ ἄπειρον εἰσάγουσι· τρίτον, ἐκ τοῦ τὴν γένεσιν ἂν ἐκλιπεῖν, εἰ μὴ ἄπειρον ὑποκείμενον εἴη, ἐξ οὐπερ ἂν ἡ γένεσις αἰ νοοῖτο· τέταρτον, ἐκ τοῦ πᾶν τὸ περαῖνον πρὸς τι περαίνειν· εἰ μὲν οὖν εἰς ἄπειρόν τι περαίνει, ἔχομεν τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ εἰς πεπερασμένον, καὶ ἐκεῖνο αὐθις εἰς πεπερασμένον δεῖ περαίνειν, καὶ τοῦτο ἔσται ἐπ' ἄπειρον, 16 ὡς κἀντεῦθεν εἶναι τὸ ἄπειρον· πέμπτον καὶ κυριώτερον, ὡς φησὶν, ἐκ τοῦ μὴ ὑπολείπειν ἐν τῇ νοήσει τὴν φαντασίαν ἐκτεινομένην αἰεὶ ὑπὲρ πᾶν ἕκαστον· ἔστι γὰρ αἰεὶ προσθήκην φαντάζεσθαι ἀριθμοῦ, κἂν τὸν πλεῖστόν τις λάβῃ, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, καὶ τῆς πάντα περιεχούσης σφαιρας ἐπέκεινά τι φαντάζεσθαι καὶ ἐπ' ἄπειρον.

Ἔστι φυσικοῦ μάλιστα ἔστι σκέψασθαι εἰ ἔστι μέγεθος αἰσθητῶν 20 ἄπειρον καὶ πρὸ τούτου διελέσθαι ποσαχῶς τὸ ἄπειρον δύναται λέγεσθαι. Λέγεται τοίνυν ἓνα μὲν τρόπον ὃ μὴ πέφυκεν εἶναι δι' ὁδοῦ διὰ τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχειν μήτε πέρασ, ὥστε μηδὲ μέσον, ὡς ἡ στιγμή, ὡσπερ καὶ ἡ φωνὴ ἀόρατος λέγεται ὡς μὴ πεφυκυῖα ὄρασθαι, ὅτι μηδὲ κέχρισται· 25 ἕτερον δὲ τρόπον τὸ διέξοδον μὲν ἔχον, ἀτελεύτητον δέ, ὡς ὁ δακτύλιος καὶ πᾶς κύκλος· τὰ γὰρ ἐν τῷ κύκλῳ σημεῖα οὐδὲν μᾶλλον τόδε ἢ τόδε, ἀρχὴ ἢ τέλος ἐστίν. Ἔτι τὸ μόλις διεξιτητόν ἢ διὰ μέγεθος, ὡς ἡ μακρὰ ὁδός, ἢ διὰ κατασκευήν, ὡς λαβύρινθος· ἔτι τὸ φύσει μὲν διεξόδευτον, διὰ τινα δὲ αἰτίαν ἀδιόδευτον, ὡς ἡ διακεκαυμένη γῆ, καὶ ἡ κατεψυγμένη 30 διὰ δυσκρασίαν μεγίστην ἐστὶν ἀδιόδευτος, καίτοι· πέρασ καὶ ἀρχὴν ἔχουσα· ἔτι ἢ κατὰ πρόσθεσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ· ἢ κατὰ διαίρεσιν, ὡς ἐπὶ μεγέθους, ἢ καὶ ἀμφωτέρως, ὡς εἰ τις νοήσειε γραμμὴν τεμνομένην διόλου καὶ τὰ αὐτῆς τμήματα ἐπισυντιθέμενα.

Ἔστι τὸ ἄπειρον οὔτε καθ' αὐτό ἐστὶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὡς οὐσία, f. 165 οὔτε κατὰ συμβεβηκός, ὃ δείκνυσι λόγοις, | καὶ τῶν Πυθαγορείων καθά- πτεται οὐσίαν τε ὑποτιθεμένων τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν ἄρτιον ἀριθμὸν τὸ ἄπειρον. Ἔτι λογικῶς ἤτοι διαλεκτικῶς καὶ ἐνδόξως δείκνυται, ὡς οὐκ ἔστιν ἄπειρον μέγεθος ἢ ἀριθμός. Εἰ γὰρ σῶμά ἐστι τὸ ἐπιπέδῳ ὠρισ-

μένον, πῶς ἔσται ἄπειρον σῶμα τὸ ἐπιπέδῳ ὀριζόμενον; Καὶ αὖθις· εἰ ὁ ἀριθμὸς οὐ χωρίζεται τῶν μετεχόντων, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς θεωρεῖται ἐνεργεία ὧν, ἀριθμητὸς ἐστὶ· τὸ δὲ ἀριθμητὸν, πεπερασμένον, οὐκ ἄπειρον. Καὶ φυσικῶς δὲ δείκνυσι μὴ εἶναι σῶμα ἄπειρον· ἢ γὰρ σύνθετον ἔσται, ἢ ἀπλοῦν. Εἰ μὲν οὖν σύνθετον, ἢ ἐξ ἀπείρων σύγκειται, ἢ πεπερασμένων· καὶ εἰ μὲν ἐκ πεπερασμένων, καὶ αὐτὸ τοιοῦτον ἔσται· εἰ δὲ ἐξ ἀπείρων, ἢ πάντα τὰ συντιθέμενα ἄπειρα ἔσται· ἀδύνατον δὲ πλείω ἄπειρα ὅφ' ἐνὶ περιέχεσθαι ἀπείρω· ἢ τινὰ τῶν συντιθέμενων ἄπειρα ἔσται, ἢ ἐν ἐκ πάντων· καὶ εἰ τοῦτο, τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο περιέσται τῶν ἄλλων καὶ φθερεῖ αὐτά· καὶ τὸ ὕδωρ γὰρ καὶ ὁ αἶρ, εἰ ἄπειρόν τι αὐτῶν εἴη, φθερεῖ τὰ ἄλλα στοίχεια πεπερασμένα. Ἀλλὰ μὴν εἰ ἀπλοῦν ὑποτεθείη τὸ ἄπειρον σῶμα, τὰ τε ἄλλα σώματα φθερεῖ καὶ αὐτὸ οὐκ ἀρχικὸν ἔσται ἀπλοῦν ὄν· ἐκ γὰρ τῶν ἐναντίων ἐδείχθη εἶναι τὴν γένεσιν, ἐνὶ δὲ καὶ ἀπλῶ πῶς ἂν ἐνυπάρχοι τὰ ἐναντία; Ἔτι δὲ καὶ ἄλλη διαιρέσει τοῦτο δείκνυσιν, τὸ μὴ εἶναι σῶμα αἰσθητὸν ἄπειρον, καὶ μάλιστα τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ ὑπὸ σελήνην· ἢ γὰρ ἐξ ἀνομοιομερῶν ἢ ὁλότης αὐτῶ, ἢ ἐξ ὁμοιομερῶν· κατ' ἄμφω δὲ ὁμοίως ἀδύνατον δείκνυσι, τριῶν προϋποτιθέμενων, ὅτι πᾶν αἰσθητὸν σῶμα πέφυκεν εἶναι πῦρ ἢ αἶθρ, καὶ ὅτι ἐκάστῳ σώματι τόπος ἐστὶν οἰκεῖος, καὶ τῷ πυρὶ ὁ ἄνω, καὶ τοῖς ἄλλοις οἱ οἰκεῖοι τόποι, καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς ἐστὶ τόπος παντὸς σώματος, ὅλου τε αὐτοῦ καὶ μορίου αὐτοῦ, οἶον ὅλης τῆς γῆς καὶ μιᾶς βόλου ὁ κάτω, καὶ πυρὸς καὶ σπινθήρος ὁ ἄνω. Τούτων ὑποτεθέντων ἰπεξέρχεται τῇ προθέσει, ὅτι οὔτε ἐξ ὁμοιομερῶν, οὔτε ἐξ ἀνομοιομερῶν δύναται εἶναι σῶμα αἰσθητὸν ἄπειρον· οὐκοῦν οὐδὲ ὅλως εἶναι. Ἐλέγχει δὲ καὶ Ἀναξαγόραν ὑποτιθέμενον, τὸ μίγμα τῶν ὁμοιομερειῶν ὄν ἄπειρον, μὴ ἀνάγκη εἶναι ἐν τόπῳ ὑπάρχειν αὐτὸ διὰ τὸ στηρίζειν ἑαυτὸ | καὶ f. 165 ὁ τρόπον τινὰ εἶναι καὶ μένειν ἐν ἑαυτῷ.

Εἶτα δείκνυσιν ὅπως ἀδύνατον λέγειν ἅμα ἄπειρον εἶναι σῶμα καὶ τόπον τινὰ εἶναι τοῖς σώμασιν καὶ ιδιότητα αὐτοῖς ἐνεῖναι· κουφότητος, ἢ βαρύτητος. Ἡ γὰρ βαρὺ ἔσται, ἢ κουφόν, καὶ ὀπότερον τούτων εἴη, τὸν οἰκεῖον τῇ ιδιότητι τόπον ἔξει μόνον, καὶ οὕτως οὐκ ἔσται ἄπειρον· οἱ γὰρ δύο τόποι ὁμοῦ ὑπερέξουσι τοῦ ἀπείρου, εἴπερ ἐν τῷ ἐνὶ μόνῳ τούτων ἰστί. Εἰ δὲ κατὰ μέρη εἰς ἄμφω τοὺς τόπους διασπασθείη, πρῶτον μὲν πῶς ἔσται διελεῖν αὐτό; πῶς δὲ καὶ τοῦ ἀπείρου τὸ μὲν ἄνω ἔσται, ἄλλο δὲ καὶ κάτω ἢ ἔσχατον, ἢ μέσον; ταῦτα γὰρ πέρατα. Εἶτα καὶ τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ τόπου διαφοραὶ ὠρισμένα εἰσὶν ἐν τῷ παντί, οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς μόνον εἰσὶ καὶ θέσει· τοῦτο δ' ἀδύνατον προσήκειν τῷ ἀπείρω. Ἔτι, εἰ πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, ταῦτόν δὲ εἶπειν, ὅτι πῦρ, ἢ ἄνω ἐηλονότι, ἢ κάτω, ἢ ὀπουοῦν· τὸ δὲ πῦρ ὠρίσται οὕτω καὶ πεπερασταί, ὅτε καὶ οὐδεὶς τόπος ἄπειρος· ἀδύνατον εἶναι διὰ ταῦτα σῶμά τι ἄπειρον.

"Ὅτι πρότερον μὲν συστήσας εἶναι τὸ ἄπειρον λόγοις πολλοῖς καὶ
 διαιρέσεσι, νῦν δὲ δεῖξας μὴ εἶναι τὸ ἄπειρον, ἐπάγει δικαιητοῦ λοιπὸν
 εἶναι: χρεῖαν, συμβιβάζοντος δηλονότι τὰ διαλλάττοντα καὶ δεικνύοντος πῶς
 οἷόν τε ἐστὶν εἶναι τὸ ἄπειρον, καὶ πῶς μὴ εἶναι ἀληθές ἐστὶν αὐτό.
 6 Φησὶ τοίνυν, ὅτι τὸ εἶναι καὶ ἐντελεχεῖα λέγεται καὶ δυνάμει, κἀντεῦθεν
 ἀληθῆ εἶσι δι' ὧν τε ἐδείκνυτο εἶναι τὸ ἄπειρον· ἐστὶ γὰρ δυνάμει· καὶ
 δι' ὧν ἐδείκνυτο μὴ εἶναι· οὐκ ἐστὶ γὰρ ἐντελεχεῖα τὸ ἄπειρον. Δῆλον
 ὅτι ὁ χρόνος καὶ ἡ τῶν μεγεθῶν διαίρεσις καὶ ἡ τοῦ ἀριθμοῦ αὐξήσις
 καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων γενέσις οὐκ ἔχουσιν ἐντελεχεῖα τὸ ἄπειρον. Ἐπεὶ
 10 δὲ τὸ ἐντελεχεῖα διττόν ἐστιν, ἢ τὸ γινόμενον ἤδη, ὡς ἐκ δυνάμεως προ-
 βεβηκὸς εἰς ἐνέργειαν, οὕτω δὲ ἐνεργεία ὡς ἀληθῶς, ὡς τοῦ γίνεσθαι
 πεπαυμένα, ἢ τὸ γεγονός, ὡς ὁ ἀνδριάς, ὅταν γίνηται ἤδη καὶ ἔταν ἀπρη-
 τισμένος καὶ γεγονώς ἦ, ἐστὶ δὲ εἰκότως καὶ τὸ δυνάμει διττόν, ἢ ἐν
 ψιλῇ δυνάμει, ὡς τὸ μήπω ἀρξάμενον ὅλως γίνεσθαι, ἢ ὡς τὸ γινόμενον
 15 καὶ μήπω τετελειωμένον. Τῷ δευτέρῳ τούτῳ τρόπῳ τοῦ δυνάμει δυνα-
 μιῶς ἐστὶν ἐν τοῖς εἰρημένοις τὸ ἄπειρον· ὡσπερ εἶναι, φησὶ, τὰ Ὀλύμ-
 f. 166 πεια λέγονται, ὁ ἀγὼν δηλονότι καὶ ἡ ἑορτὴ καὶ ἡμέρα, ἐξότου | ἄρχονται
 καὶ ἕως ἂν παύσωνται· οὐκ εἰσὶ δὲ κυρίως ἐν τῷ μεταξύ· τὸ μὲν γὰρ
 αὐτῶν παρήλθε, τὸ δὲ ἔσται, τὸ δὲ ἐνεργεῖται. Οὕτω χρὴ νοεῖσθαι καὶ
 20 ἐπὶ τῶν εἰρημένων τὸ ἄπειρον· διαφόρως μέντοι γε καὶ ἐν αὐτοῖς θεω-
 ρεῖται τὸ ἄπειρον· τοῦ μὲν γὰρ μεγέθους ἐπ' ἄπειρον διαιρουμένου, τὰ
 παρελθόντα τῆς τομῆς ὑπομένει καὶ λείπεται, ἐπὶ δὲ χρόνου γενέσεως
 οἴχεται καὶ οὐχ ὑπομένει, ἐπὶ δὲ ἀριθμοῦ, ὡς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐστὶν,
 ἄλλου μετ' ἄλλον γινομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῇ προσθέσει. Ἔτι ἡ μὲν διαί-
 25 ρεσις τοῦ μεγέθους δυνάμει ἐστὶν, πεπερασμένου μὲν ὄντος τοῦ ὑπολει-
 μένου, δυνάμει μέντοι διαιρετοῦ· ἡ δὲ πρόσθεσις τῶν διαιρεμάτων ἐνεργεία
 ἐστὶν· εἰ γὰρ καὶ δύναται αὐξήσιν ἔχειν ἐπ' ἄπειρον διαιρούμενον, ἀλλὰ
 τὸ ἐκ τῶν προστιθεμένων γινόμενον ἐνεργεία ἐστὶν ὡς πεπερασμένον.

Ἔτι εἰδέναι δεῖ, ὅτι τὸ πᾶν τὸ πεπερασμένον ἀναιρεῖται καὶ δαπα-
 30 νᾶται καταμετρούμενον ὠρισμένῳ ὅπου οὖν μεγέθους, οἷον, λόγου χάριν,
 πήχει ἢ ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ καὶ διαστήματι ὁμοίως ἀεὶ τεμνόμενον. Εἰ γὰρ
 δεκάπηχυ εἴη, δεκάκις τῷ πήχει ἀναιρεθήσεται· ἂν δὲ μὴ, τῷ αὐτῷ μέτρῳ,
 τουτέστι τῷ αὐτῷ τοῦ ὅλου μέρει, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ λόγῳ, λόγου χάριν τῷ
 τρίτῳ ἢ τῷ τετάρτῳ καταμετρούμενον διαιρῆται, οὐκ ἐπιλείψει τὸ γινό-
 35 μενον, οὐδὲ διέξεισι τὸ μέγεθος ὁ τέμνων.

Ἔτι εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς τομῆς τοῦ μεγέθους ἐστὶν ἀεὶ τι
 ἔλαττον, ἐπὶ δὲ τῆς προσθήκης οὐκ ἐστὶ νοεῖν ἀεὶ τι μείζον· οὐ γὰρ
 ἐστὶν ἐπέκεινα τοῦ κόσμου σῶμά τι νοῆσαι μείζον, ὠρισμένου ὄντος καὶ
 πεπερασμένου· δέδεικται γὰρ ὡς ἀδύνατόν ἐστιν ἐνεργεία τι μέγεθος καὶ
 40 σῶμα ἄπειρον εἶναι.

Ἔτι καὶ Πλάτων τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ περὶ τοῦ ἀπείρου δοκῶν ἄγεσθαι, εὐάδα μὲν ἐπέτιθετο τὸ ἀπειρον, τὴν ἐπ' ἀπειρον δυνάμει διαίρεσιν δηλοῦντι βουλόμενος, καὶ τὸ μέγα καὶ μικρὸν ὡσαύτως ἀπειρον ἔλεγε, τὴν εἰς τὸ ἔλαττον καὶ τὸ πλεῖον αἰεὶ δύναντιν τοῦ ἀπείρου δηλῶν, καίτοι γε ἀριθμοὺς τὰς ἀρχὰς ὑποθέμενος, οὐκ ἀπείροις αὐτοῖς πάντως ἐχρήτο· περαίνειν γὰρ ἔλεγε τὸν ἀριθμὸν εἰς ταυλάχιστον μὲν τῇ μονάδι, εἰς δὲ τὸ πλῆθος τῇ δεκάδι, ὃν τὸν τέλειον ἀριθμὸν κατὰ Πυθαγορείους ἐκάλει.

Ἔτι οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀπείρον ἔλεγον οὐ μηδὲν ἔστιν ἔξω λαβεῖν, κατὰ δὲ Ἀριστοτέλη, οὐπὲρ ἰαεὶ ἔστι· τι λαβεῖν ἔξω, κατὰ τε διαίρεσιν δηλοῦντι καὶ κατὰ πρόσθεσιν, καὶ τοῦτο ἐναντίον μὲν τοῖς ἀρχαίοις, ἀλθι- θέστερον δὲ καὶ τῇ κοινῇ δόξῃ συνάδει. Καὶ οἱ πολλοὶ γὰρ τοὺς δακτυ- λῖους τοὺς ἀνευ σφενδόνης καὶ κρικασίδεις ἀπείρους' καλοῦσιν, εἰ καὶ μὴ κυρίως· ἔστι γὰρ ἐπ' αὐτῶν τὸ αὐτὸ πολλάκις ἐκ περιόδου λαμβανόμενον, ὅπερ οὐ προσήκει τῷ ἀλθιθῶς ἀπείρῳ, οὐπὲρ οὐκ ἔστι πέρας λαβεῖν, ἄλλου μετ' ἄλλο λαμβανόμενου. Ἰὸ δὲ οὐ μηδὲν ἔστιν ἔξω ἐπὶ τοῦ τελείου μᾶλλον καὶ ὄλου δεῖ λέγεσθαι, ὡσπερ καὶ ὄλον καλοῦμεν οὐ τῶν μερῶν μηδὲν ἀπεστιν, ἀνθρώπου τυχὸν ἢ οἰκίας. Οὕτω καὶ τοῦ παντὸς οὐδὲν ἔστιν ἔξω· εἰ γὰρ ἔστιν ἔξω τι αὐτοῦ, οὐ πᾶν ἔσται, καὶ σχεδὸν οὕτω ταυτὸν ἔστι τὸ ὄλον καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ τέλειον, λόγῳ διαιρούμενα μόνῳ. Ὅθεν καὶ τοῦ Μελίσσου βέλτιον εἰρηκέναι τὸν Παρμενίδην φησίν, τὸ ὄλον πεπερασμένον λέγοντα, ἐκείνου τὸ ἀπειρον καὶ ὄλον ταυτὸν εἶναι λέγοντος, ὡς εἰ ταυτὸν ἔλεγεν εἶναι τὸ ἀπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον.

Ὅτι τὸ τοῦ μεγέθους ἀπειρον κατὰ τὴν ὕλην νοεῖται, ἥτις δυνάμει τὸ ὄλον ἔστι καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ μεγέθους· ὡς γὰρ ἡ πρώτη ὕλη τὸ ἀπειρον ἔχει καὶ τὸ δυνάμει, οὕτω καὶ ἡ τοῦ μεγέθους ὕλη κατὰ τε διαίρεσιν, ὡς εἴρηται, καὶ πρόσθεσιν. Ἐχει δὲ καὶ τὸ ὄλον καὶ τὸ πεπερασμένον ἢ ὕλη οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος εἴτουν τὸ μέγεθος· ἴθεν οὐ περιέχει μᾶλλον, ἀλλὰ περιέχεται· ὑπὸ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὸ ἀπειρον ἢ ἀπειρον· διὸ καὶ ἀγνωστόν ἐστιν, ἢ ἀπειρον, ἢ πρώτη καὶ ἀκείδεος ὕλη, καὶ οὕτως ἐν μορίου λόγῳ μᾶλλον τὸ ἀπειρον ἢ ὄλον· μόριον γὰρ ἢ ὕλη τοῦ ὄλου, ὡς ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος:

Ἐπὶ τούτοις αἰτιάται τὸν Πλατῶνα περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, ἐν αἷς ἐτίθει τὸ ἀπειρον, καὶ τὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ μεγέθους, ὅπως ἐκατέρῳ τούτων τὸ πέρας καὶ τὸ ἐπ' ἀπειρον ἐνθεωρεῖται, διεξοδικώτερον θεωρεῖ· ἃ παρίεμεν ὡς σαφέστερα.

Ὅτι τὸ ἀπειρον, ὅπως ἂν θεωροῖτο ἐν μεγέθει καὶ κινήσει καὶ χρόνῳ, οὐχ ὡσαύτως θεωρεῖται καὶ κατὰ ταυτὸν, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν τάξει ἀκολουθῶς ἡγουν πρότερον μὲν ἐπὶ μεγέθους, εἶτα ἐπὶ κινήσεως, εἶτα ἐπὶ χρόνου· ὥστε οὐ γένος ἐστίν, οὐδ' ὡς γένος ἐν αὐτοῖς θεωρεῖται. Δῆλον δὲ ἔτι· χρόνος μὲν δεῖται κινήσεως, αὕτη δὲ μεγέθους.

f. 167 | Ὅτι ἡ Ἀριστοτελικὴ περὶ τοῦ ἀπείρου θέσις καὶ δόξα, τὸ μὴ εἶναι
δηλονότι αὐτὸ ἐνεργεία, οὐδὲ τοῖς μαθηματικοῖς τι προσίσταται· οὐδὲ γὰρ
αὐτοὶ δέονται τοῦ ἐνεργεία ἀπείρου, ὥστε λόγῳ μὲν καὶ ἐννοίᾳ ὑποτίθε-
σθαι αὐτὸ αὐτοῦς πρὸς τὴν χρείαν, ἐν δὲ τῷ πράγματι πεπερασμένοις
6 καὶ αὐτοῦς χρῆσθαι τοῖς ὑποδείγμασι·

Ὅτι τεσσάρων ὄντων τῶν αἰτίων, ὡς εἴρηται ἐν τῷ περὶ αὐτῶν λόγῳ,
τῇ ὕλῃ μάλιστα προσίκει τὸ ἄπειρον, καὶ οἱ ἄπειρον στοιχείον λέγοντες
τῶν ὄντων ὡς ὕλην τοῦτο ἐπίθουν.

Ὅτι ῥάδιον λύειν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν τιθέντων ἐνεργεία τὸ ἀπει-
10 ρον. Τὸ γὰρ δεῖν εἶναι ἄπειρον σῶμα αἰσθητόν, ἵνα μὴ ἐπιλίπη ἢ γένεσις,
οὐδὲν ἀναγκαῖον ἐνδέχεται· γὰρ τὴν θατέρου φθορὰν ἑτέρου γένεσιν εἶναι.

Ἔτι, οὐδ' ἀνάγκη πᾶν τὸ περαῖνον εἰς ὃ τι νῦν περαίνειν καὶ αὐτοῦ
ἄπτεσθαι, ἵνα γ' ἄπειρον αἰσθητόν σῶμα. Ἔστι γὰρ καὶ περαίνειν ὥστε
μὴ ἄπτεσθαι τίγος· ἢ γὰρ ἐν ἐπιπέδῳ πεπερασμένη γραμμὴ πεπέρανται
15 μὲν σημείοις, ἄπτεται δὲ οὐδενός, εἰ μὴ γραμμὴ τις ἑτέρα προστεθείη.
Καὶ ὁ δέκα ἀριθμὸς πεπέρανται, καὶ ἡ φωνή, ἀλλ' οὐδενὸς ἄπτονται· οὐ
γὰρ ἔστι τῷ τυχόντι τοῦ τυχόντος ἄψασθαι· οὐδὲ γὰρ ἡ φωνὴ γραμμῆς
ἄπτεται, καίτοι ἄμφω πεπέρανται.

Ἔτι, καὶ τὸ τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν οὐδὲν πρὸς τὸ εἶναι ἄπειρον
20 ἐνεργεία σῶμα· φαντασθείη γὰρ ἂν τις πολλά, ἄπειρ οὐκ ἂν καὶ ἐν τῷ
πράγματι εἶεν, οὕτω καὶ νοήσειέ τις καὶ φαντασθείη τι σῶμα πολλαπλά-
σιον ἑαυτοῦ, αὐξῶν εἰς ἄπειρον, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἐν τῇ φαντασίᾳ τοιοῦτον
γίνεσθαι καὶ ἔξω τοιοῦτον ἔσται· ὥστε διὰ πάντων ἀληθές ἐστι τὸ δυ-
νάμει μόνον εἶναι τὸ ἄπειρον, καὶ δυνάμει τῇ εἰρημένῃ, οὐκ ἐνεργείᾳ
25 εἰλικρινεῖ· —

Sur le livre IV.

Ἐκ τοῦ δέλτα τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως.

Ὅτι ἀναγκαῖος τῷ φυσικῷ ὁ περὶ τοῦ τόπου λόγος. Οἱ πολλοὶ γὰρ
τῶν ἀρχαίων φυσικῶν πάντα τὰ ὄντα ἐν τόπῳ εἶναι καὶ ποῦ ἔφασκον·
30 τὸ γὰρ μὴ ὂν οὐδαμοῦ. Καὶ κίνησις ἢ κυριωτάτη κατὰ τόπον ἐστίν, ἣν
καλοῦμεν φορὰν. Κυριωτάτη δὲ αὕτη καὶ κοινοτάτη, ὅτι τὰ τιμιώτερα
τῶν ὄντων, ὡς τὰ σῶμα, μηδεμιᾶ ἄλλῃ κινήσει κινούμενα, τῇ
κατὰ τόπον μόνῃ κινούνται. Ἄπειρος δὲ ἐστὶν ὁ περὶ τοῦ τόπου λόγος,
ὅτι τε οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων προκέρχεται οὐδὲ προ|τυπόρηται· εὐπορίας
f. 167 ὁ δὲ τὰς ἀφορμὰς ἀπορία δίδωσι, καὶ ἔτι οὐ ταῦτόν δοκεῖ τοῖς σκεπτομένοις
πᾶσιν ὁ τόπος. Διὰ μὲν γὰρ τὸ περιέχειν, δοκεῖ πως εἶδος εἶναι ὁ τόπος·
ἑκατέρῳ γὰρ τὸ περιέχειν ἀρμόττει· διὰ δὲ τὸ ἄλλοτε ἄλλων εἶναι δεκτι-
κὸς καὶ τῶν ἐναντίων, δοκεῖ πως ὕλη μᾶλλον εἶναι· τὰ τοιαῦτα γὰρ ὕλης
εἰσὶν ἴδια, ἣτις δυνάμει πάντα ἐστίν.

Ὅτι τριῶν ὄντων τῶν ζητούμενων, εὐτάκτως περὶ ἐκάστου, ὡς ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς, λέγεται· εἴ ἔστι, τί ἐστίν, ὅποιον τί ἐστι, καὶ διατί ἐστίν. Πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἐστίν ὁ τόπος, καὶ πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ἀντιμεταστάσεως τῶν σωμάτων· ὅπου γὰρ νῦν ἐστίν ἀήρ, πρότερον ὕδωρ ἦν, καὶ τὸ αὐτὸ ἄλλων καὶ ἄλλων φαίνεται δεκτικόν, ὡσπερ ἀγγεῖόν τι, ὅπερ ἀνάγκη πάντως ἄλλο τι εἶναι παρὰ τὰ ἐν αὐτῷ· δῆλον γὰρ ὡς ἦν ὁ τόπος καὶ ἡ χώρα εἰς ὃ καὶ ἐξ οὗ μεταβάλλει τὰ γινόμενα. Δεύτερον, ἀπὸ τῆς φορᾶς τῶν φυσικῶν καὶ ἀπλῶν σωμάτων· φέρεται γὰρ ἕκαστον εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἑλισσόμενος, ἂν μὴ κωλύγται, πῦρ μὲν καὶ τὰ κοῦφα ἄνω, γῆ δὲ καὶ εἰ τι βαρὺ κάτω. Ἄνω δὲ καὶ κάτω, τόπου διαφορά, ὡσπερ καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν, οὐ πρὸς ἡμᾶς ὄντα θέσει· ἀλλὰ φύσει οὕτω διωρισμένα ἕκαστα αἰεὶ, ἡμῖν δὲ ἐνίοτε δοκοῦντα μεταβάλλειν διὰ τὸ ἡμᾶς μεταβάλλεσθαι, ὡσπερ ἐν τῇ οἰκίᾳ οὖσιν ἡμῖν ἄνω ὁ ὄροφος αὐτῆς ἐστίν, ἐπὶ δὲ τῶν κεράμων μετεωριζομένοις κάτω ἐστίν, ἑαυτοῖς δὲ ὡσαύτως τὸ ἔδαφος κάτω ἐστὶ, καὶ ὁ ὄροφος ἄνω, καὶ τὸ μὲν ἄνω διώρισταί αἰεὶ τοῖς κούφοις, τὸ δὲ κάτω τοῖς βάρους ἔχουσιν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τοῦ τόπου διαφορῶν. Τρίτον, ἐκ τῶν μαθηματικῶν δείκνυσιν· καίτοι γὰρ διανόητα ὄντα, οὐ φυσικά, ὅμως ἐν τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς ὑποδείγμασι ἐξ ἀνάγκης θέσιν ἔχει καὶ τόπον καὶ τὰς τούτου διαφορὰς. Τέταρτον, ὅτι καὶ οἱ τὸ κενὸν ὑποτιθέμενοι παλαιοὶ κακῶς μὲν, ὡς μετὰ ταῦτα ἐλέγξει, ὅμως δὲ καὶ αὐτὸν τόπον εἶναι ἐδόξαζον, τὸ κενὸν λέγοντες εἶναι τόπον χωρὶς σώματος. Ἐπὶ τούτοις καὶ Ἡσίοδον παράγει πρῶτον μὲν εἰπόντα χάος γενέσθαι, ἔπειτ' ἐπ' αὐτῷ γῆν καὶ τὰ λοιπά, χάος τὴν χώραν νοοῦντα ἀπὸ τοῦ χοῦ, ὃ ἐστὶ τὸ χωρῶ. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, οὐ μόνον ἐν τοῖς οὖσιν ὁ τόπος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἔχει πρὸς τὰ ἄλλα καὶ οἶον ἀρχὴ τις καὶ πρῶτον ἐστίν· συνεισάγεται γὰρ, οὐ συνεισάγων τὰ ἄλλα, καὶ συναναίρει, οὐ συναίρειται, ἃ δὴ τῶν πρώτων ἐστὶ προδήλως· καὶ εἰ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ποῦ εἰσιν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ὁ τόπος ἐξ ἀνάγκης ἐστίν.

Ὅτι τὸ τί ἐστίν ὁ τόπος εὐρεῖν ἄπορον οὕτως ἐστίν ὥστε καὶ δοκεῖν μηδὲ εἶναι ὅλως αὐτόν· δόξειε μὲν γὰρ ἂν εἶναι σῶμα, ἐπεὶ τριχῆ ἐστὶ διαστατὸν καὶ αὐτὸς ὡσπερ τὸ σῶμα, μήκει δηλονότι καὶ πλάτει καὶ βάθει, ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον. Εἰ γὰρ πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ ἐστίν, ὃ δὲ τόπος σῶμα ὦν ἐν τόπῳ ἔσται, σῶμα χωρήσει διὰ σώματος, ὃ πᾶσι σοφοῖς ἀπηγόρευται.

Ἐτι δώσεις τῶν περάτων τοῦ σώματος εἶναι τόπον ἡγουν ἐπιφανείας, γραμμῆς καὶ στιγμῆς, ἀλλὰ τίς ἂν εἴη τόπος στιγμῆς, ἀμέρους οὕσης; Οὔτε διοίσει στιγμῆς ὁ ταύτης τόπος· ἀμερῆς γὰρ ἔσται καὶ αὐτός· οὐκοῦν καὶ στιγμή. Στιγμῆς δὲ προστιθεμένης στιγμῆ, οὐδὲν πλέον ἐστίν, ὥστε οὐδ' οὕτως εἶναι τόπον οὔτε ὡς σῶμα, οὔτε ὡσπερ σώματος· ἀλλὰ μὴν

οὔτε ὡς στοιχείον ἐστὶν ὁ τόπος, οὔτε ὡς ἐκ στοιχείων οὐ μόνον αἰσθητῶν, ἀλλ' οὐδὲ νοητῶν· οὔτε ὕλη ἐστίν, οὔτε εἶδος, οὔτε τελικὸν αἷτιον, οὔτε κινητικὸν εἶτουν ποιητικόν. Καὶ ταῦτα πάντα δείκνυσιν ὁ Φιλόσοφος, ἀπτόμεθα δὲ μόνον ἡμεῖς πρὸς ὑπόμνησιν.

6 Ἔτι, εἴ ἐστι τι τῶν ὄντων ὁ τόπος, ἔσται που καὶ αὐτός, ἐπειδὴ τὰ ὄντα ἐν τόπῳ, ὡς ἐρρέθη, καὶ ἔσται τοῦ τόπου τόπος, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον κατὰ τὴν Ζήνωνος ἀπορίαν.

Ἔτι, ἀνάγκη συναύξεσθαι τὸν τόπον τοῖς σώμασιν, ἐπεὶπερ οὐκ ἔστι κενόν.

10 Ἔτι, δόξειεν ἂν εἶδος εἶναι τὸν τόπον· πέρας γάρ ἐστιν αὐτός τοῦ ἐμπεριεχομένου σώματος ὡς πρῶτως περιέχον αὐτό· τὸ δὲ εἶδος ὀρίζει τὴν ὕλην, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ἀπείρου λόγοις. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὕλη δόξειεν ἂν εἶναι ὁ τόπος διὰ τὸ ἀόριστον, ὅπερ καὶ ἀμφοτέροις προσήκει.

Ἄθεν καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ τὴν ὕλην χώραν φησὶν ὡς μεταληπτικὴν
16 τῶν εἰδῶν, ἐνθα καὶ αὐτὸν αἰτιάται τὸν Πλάτωνα, ὅτι τὰ μὲν εἶδη, ἃ καὶ ἀριθμοὺς ἐκάλει, ἔλεγε μὴ εἶναι ἐν τόπῳ, τὴν δὲ ὕλην τὴν δεκτικὴν τῶν εἰδῶν χώραν ἐκάλει καὶ τόπον· δόξειε μὲν ἂν οὕτως ἢ ὕλη εἶναι, ἢ εἶδος ὁ τόπος· ἀλλ' οὐδέτερον δυνατόν. Ὁ μὲν γὰρ τόπος χωριστός τοῦ
f. 168^v πράγματος· ἐν ᾧ γὰρ νῦν ἄρ' ἐστὶ, πρότερον ἦν | ὕδωρ, οὔτε δὲ τὸ εἶδος,
20 οὔτε ἢ ὕλη χωρίζεται τοῦ πράγματος· ὥστε οὔτε μόριον, οὔτε ἕξις ἐστίν, ἃ μὴ χωριστὰ τοῦ πράγματος· ὁ δὲ τόπος, ὡς εἴρηται, χωριστός, καὶ ἔοικεν ἀγγεῖῳ, ὅπερ οὐδὲν ἐστὶ τοῦ πράγματος. Ἔστι δὲ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταχωρητός, καὶ ἄλλως δὲ ὁ τόπος οὐκ ἐστὶν ὕλη· αὐτός μὲν περιέχει, ὕλη δὲ περιέχεται.

26 Ἔτι, τὸ ὄν, ποῦ ὄν, αὐτό τε εἶναί τι δοκεῖ, καὶ ἕτερον τὸ ἐκτός αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐστὶ. Πῶς ἂν οὖν εἴη ὁ τόπος ἢ ὕλη, ἢ τὸ εἶδος, ἅπερ αὐτὸ τὸ ὄν εἰσίν;

Ἔτι, πῶς ἂν φέροιτό τι τῶν σωμάτων εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον; Καὶ γὰρ τὸν αὐτοῦ τόπον ἔχον ἐστὶν ὕλην ἔχον καὶ εἶδος, εἰ ὁ τόπος ταῦτα
30 ἐστίν. Καὶ ἄλλοις ἐπιχειρήμασι τὸ μὴ εἶναι τὸν τόπον ὕλην, ἢ εἶδος δείξας, διορίζεται προσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ λέγεται ὡς συμβαλλόμενον πρὸς τὴν τοῦ τί ἐστὶν ὁ τόπος εὐρεσιν.

Ἄτι τὸ ἐν ἄλλῳ εἶναι ὀκταχῶς· πρῶτον, ὡς ὁ δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἢ χεὶρ ἐν τῷ σώματι, ὡς μέρος δηλονότι ἐν ἑλῳ, ἢ ἐν μέρει μόριον·
35 δεύτερον, ὡς τὸ ὄλον ἐν τοῖς μέρεσιν· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλο τὸ ὄλον ἢ αὐτὰ τὰ μέρη· τρίτον, ὡς τὸ εἶδος ἐν γένει· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐν τῷ ζῳῳ· τέταρτον, τὸ ἀνάπαλιν ὡς τὸ γένος ἐν τοῖς εἶδεσιν· ὄλον γὰρ ἐστὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς μέρεσι, διαφέρει δέ, ὅτι τὸ μὲν γένος ἐν τῇ ὄρῳ